

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

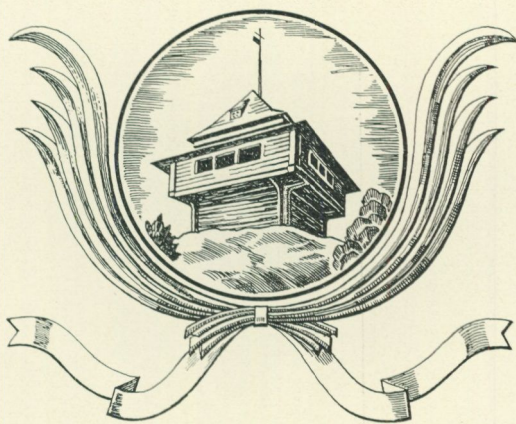
1

9

3

2

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS
Å R S B O K
F A T A B U R E N

1 9 3 2

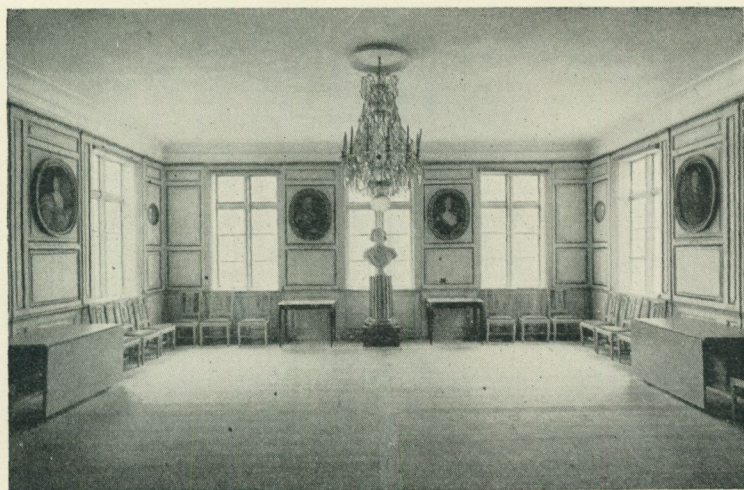
Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Årsbokens omslag, som visar ett parti av Skogaholms herrgård samt titelvignetten, som återger Björkviksfatburen, äro tecknade av amanuensen Gotthard Gustafsson.

Tryckt hos Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag
Stockholm 1932

MÖBLERINGEN AV SKOGAHOLMS HERRGÅRDSHUS PÅ SKANSEN

AV SIGURD WALLIN.

Den fasta rumsinredningen i ett gammalt hus kan under goda omständigheter och med skicklig behandling återställas till ett stadium, som mycket nära ansluter sig till det ursprungliga utseendet, även om senare tider förändrat mycket och täckt över snart sagt alla ytor med lager av nyare inredningar. I en serie av på dylikt sätt behandlade rum, sådan som Skogaholmsbyggnadens, kommer dock icke ett omedelbart intryck av ett gammalt hem besökaren till mötes, om icke också en sammanhörande möblering med alla dess olika tillbehör kompletterar rummens fasta inredning. Men det ligger i lösörets natur

Vignett. Fig. 1. Stora salen sedd från ingångsdörren.

att lättare skingras och försvinna än rumsinredningarna. I bästa fall kan man i ett gammalt hus ha kvar äldre tiders bohag i stor utsträckning, kanske t. o. m. fulltaligt, men man vet ändå ytterst sällan, hur den ursprungliga placeringen av de enskilda föremålen kan ha varit gjord, och vissa arter av bohagsting äro nästan undantagslöst borta, t. ex. gardiner, möbelklädslar och mycket annat, som för ett fullständigt intryck av ett rum är nödvändigt. En möblering av ett rum, vilken fixeras till en viss historisk tidpunkt, blir under dessa omständigheter alltid en rekonstruktion, och i viss mån måste den bli en nykomposition, men det är dock så, att vissa rätt betydelsefulla hjälpmedel stå till buds, genom vilka det är möjligt att ge en dylik rekonstruktion ett visst, kanske icke alltför obetydligt, historiskt sanningsvärde.

Det gustavianska herrgårdshemmet på Skogaholm hade skingrats ganska grundligt, och på själva Skogaholm fanns vid tidpunkten för flyttningen till Skansen endast ett mindre antal föremål kvar från denna period. Åtskilligt finnes emellertid, som genom arv följt familjen och nu befinner sig på många skilda händer, och av detta ha redan vissa föremål som gåvor återkommit till sitt gamla hem, andra, såsom porträtten, i kopia blivit satta tillbaka i hålen i salspanelen, fig. 1. Men i stort sett var situationen inför möbleringen av Skogaholmshuset liktydig med en nyuppsättning av gammalt husgeråd, hämtat från de källor, över vilka en museiinstitution kan förfoga. Normerna efter vilka detta arbete blivit utfört och de stöd det kunnat hämta i urkunder, skall här nedan något närmare antydas och exemplifieras.

Urkunderna kunna gälla å ena sidan det individuella fallet, det Wennerstedtska hemmet på Skogaholm, å andra sidan heminredningens allmänna karaktär eller dess smådetaljer under ifrågavarande period. I det förra avseendet är det bouppteckningarna efter Skogaholmsherrarna, som varit huvuddokumenten. I det senare fallet ha samtida hemskildringar i bild fått tjänstgöra som läromästare, i den mån som dylika finnas

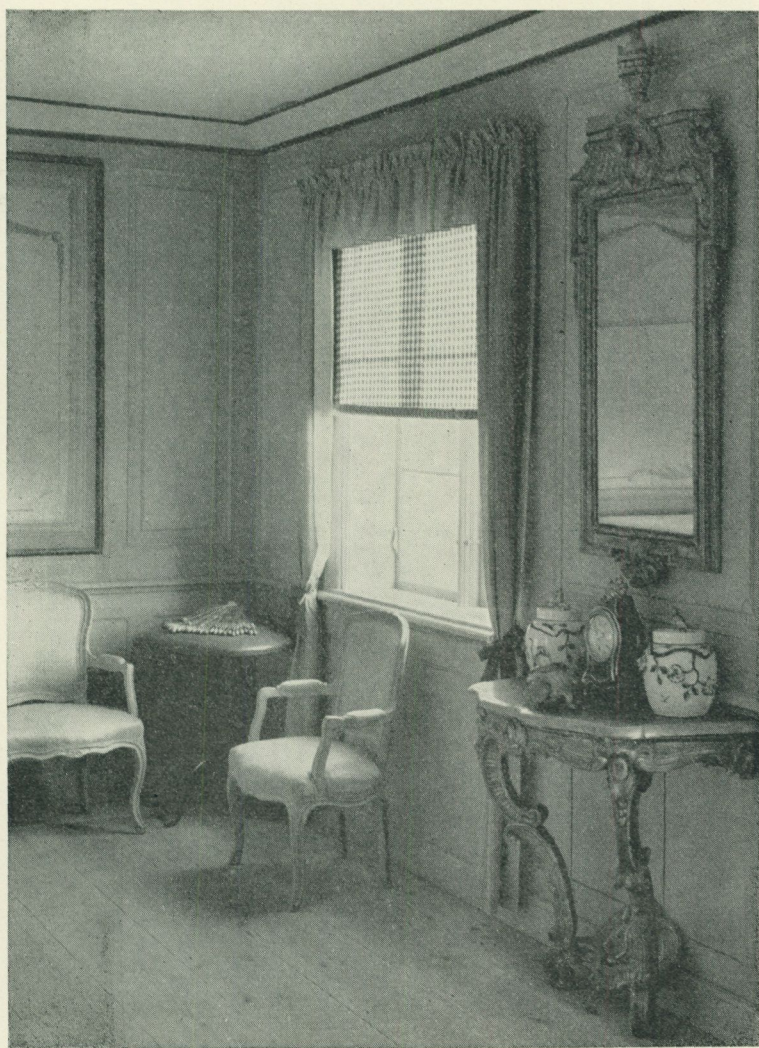

Fig. 2. Fönsterväggen i friherrinnans förmak, möblerat med både gustavianska och rokokomöbler.

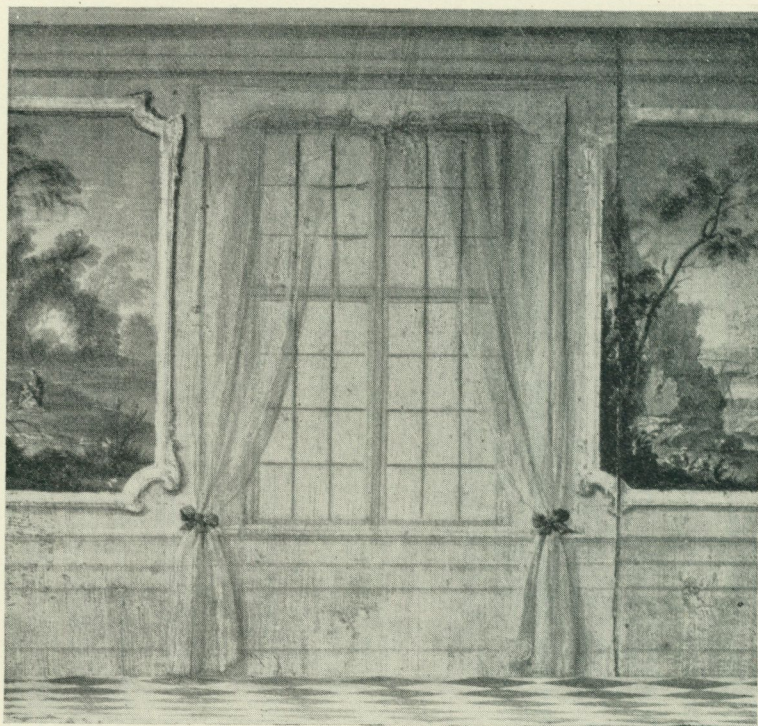

Fig. 3. Parti av fönsterväggen i stora salen i ett gustavianskt dockskåp, nu uppställt i Skogaholms barnkammare (röda kammaren).

att tillgå. Men till jämförelse och för att få fram en något större allmängiltighet ha inventarielistor och bouppteckningar från andra samtida hem också i viss utsträckning tillgripits.

Bouppteckningarna från Skogaholm, som äro uppsatta rum för rum, ge för varje rum exakta upplysningar om antalet möbler av varje slag, om småsaker, om gardiner, rullgardiner, eldgaffel etc. Men man lämnas helt naturligt i okunnighet om de olika möblernas placering i rummet och om deras utseende, den exakta kvalitén etc., deras huvudstadsmässighet eller lantlighet. Ofta ges en uppgift om tygsorten på möblerna, i enstaka fall

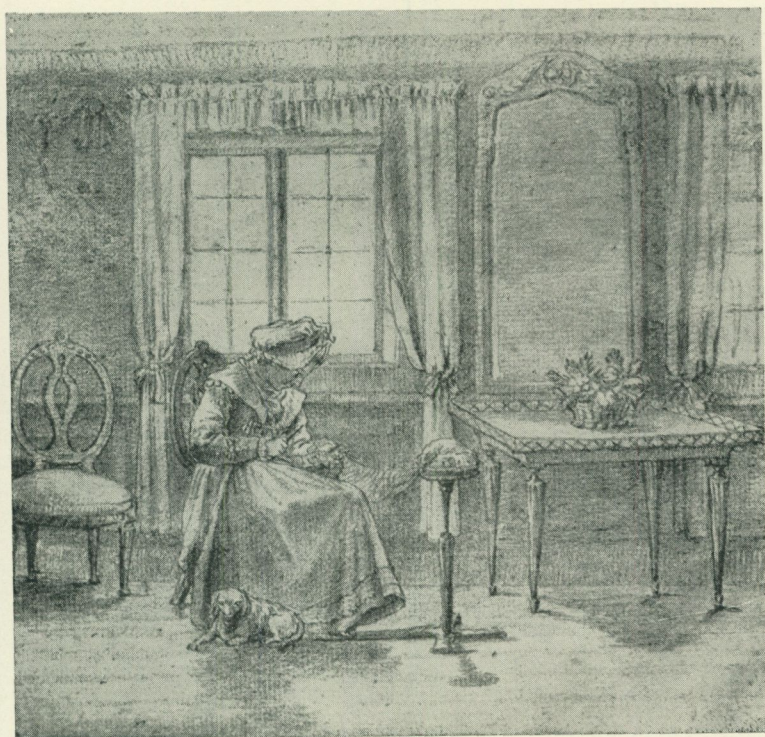

Fig. 4. Ett rum i Ribbingsfors herrgård i Västergötland.

Teckning av Adolf von Numers, 1780-talet.

en detaljbestämning av någon pjäs, tillräcklig för att fixera dess karaktär. Bouppteckningen blir på så sätt den fasta grundvalen för möbleringen, framför allt för den individuella karaktären hos densamma. Men dess tabellariska inventeringsprotokoll räcker icke ensamt till, när det gäller att låta rummet återuppträda i konkret gestalt, det räcker icke lika bra som till att i berättande form ge sådana dock så påtagligt verkande synbilder som de Levertinska. Snickare-, målare- och tapetserarearbetet har intet artistiskt skymningsdunkel att hölja vetandets små brister uti, och det blir så lätt de nya rekonstruerade detaljerna, som lysa

Fig. 5. Salongen på Löfstad i Östergötland år 1812. Akvarell av D'Aumont duc de Pienne.

i ögonen och jaga bort illusionen ur tavlan. Här blir man i allra högsta grad beroende av att kunna falla tillbaka på verkliga belägg i allehanda detaljfrågor, och det ligger vikt på att man nog följer dylika anvisningar. Ty miljön är en sträng granskare av allt som man försöker passa in i dess ram. När den fasta rumsinredningen är genomförd i en viss tidskaraktär, när allt främmande och nytt är utrensat och både skavanker och lagningar dämpats in i helhetstonen, då reagerar rumsmiljön snabbt och bestämt i gillande eller ogillande riktning för varje föremål som ställs in. Det gäller visst inte en absolut fordran på stilrenhet och icke heller på likvärdighet i kvalitet de olika elementen emellan. I båda dessa avseenden har verkligheten kunnat tåla många avvikelser från den snörräta receptmässiga-

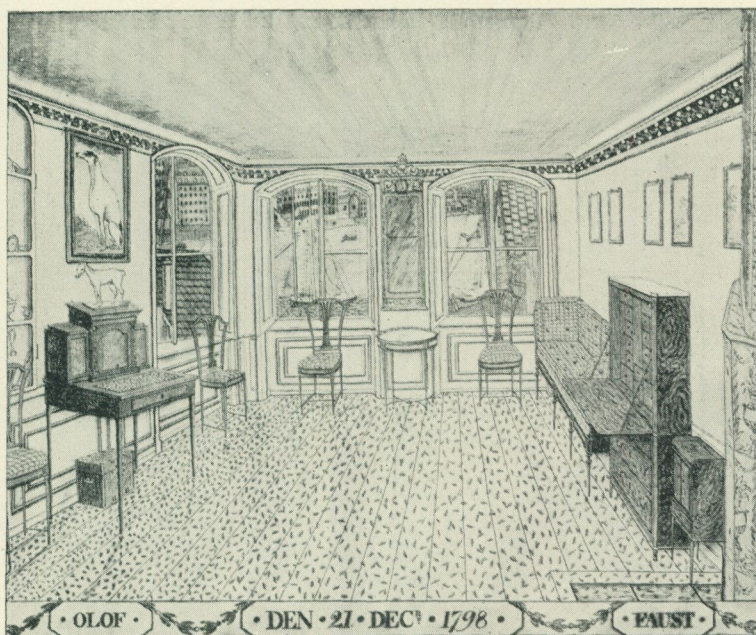

Fig. 6. Rum i sadelmakareäldermannen Johan Rosenlinds hem, Lilla Nygatan 22 i Stockholm år 1798. Akvarell av Olof Faust.

heten. Men det är en viss rätt svårbestämbar karaktärslikhet som är nödvändig och som, när den är uppnådd, ger åt interiören en enhetskaraktär, som låter oss tro, att vi stå i ett rum just sådant, som det kan ha varit under sin egen tid.

Vi äga intet stort överflöd på exakta bilder från herrgårds-hemmens inre, sådana dessa tedde sig i Sverige på 1700-talet. Sådana individuellt bestämda avbildningar äro nästan lika få som de skriftliga memoarerna och brevsamlingarna äro många. Man får därför söka tillgodogöra sig det som de få teckningarna visa. Ett par teckningar från Ribbingsfors herrgård i norra Västergötland, gjorda av A. von Numers, en återgiven i fig. 4, visa sålunda en gardinuppsättning med en smal rynkad kapp och ett par rätt långt tillbakadragna långgardiner, vilken äger

Fig. 7. En dam vid sitt toalettbord. Detalj ur oljemålning av Pehr Hilleström, 1770-talet.

en sådan karaktär av allmäntyp, att den fått tjäna som mönster för gardinuppsättningar i flera av Skogaholmsrummen. Långgardinernas sammanfästande nere vid fönsterbänken med ett i rosett knutet brett band lär man känna också i en målad dockskåpsinteriör i en möbel, fig. 3, som numera återfinnes i Skogaholms barnkammare. En 1700-talets rullgardin av brunrutigt lärft med en rullanordning med snören, som omfatta gardinens båda sidor och sätta den nedre gardinkäppen i rotation, så att gardinen rullas om densamma, kan man lära känna på ett så

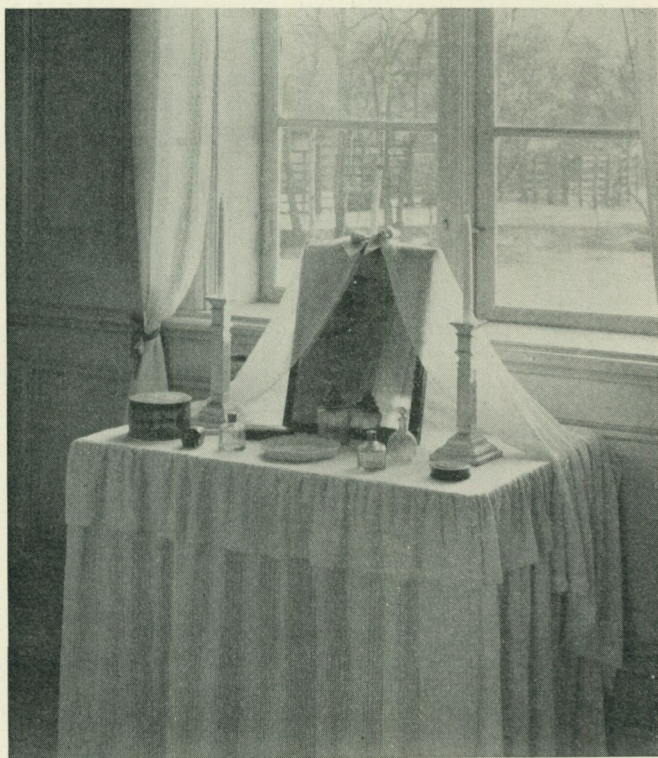

Fig. 8. Toalettbord i friherrinnans sängkammare. Rekonstruktion gjord med ledning av samtida avbildningar.

överraskande sätt som i källhuset vid Forsmarks bruksherrgård i Uppland, där den blivit fotograferad vid en av Nordiska museets studieresor till svenska herrgårdar. Det är ej en 1700-talsrullgardin i original, som sitter kvar i källhuset, utan i dekoreringen av dettas interiör ingår ett målat blindfönster, där hela denna anordning är återgiven och på så sätt lyckats bevara sig oförändrad. Vi ha också en sådan bild som den av stora salongen på det Piperska Löfstad i Östergötland, fig. 5, ett rum som numera är bibliotek. Där kan man på ett intressant sätt

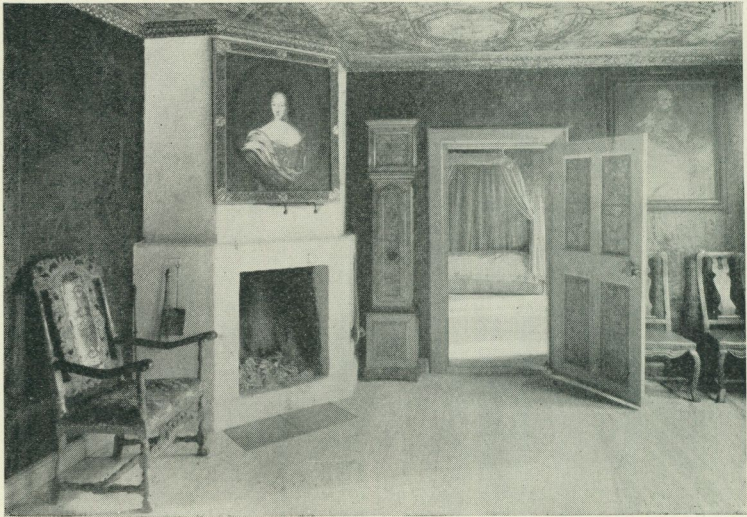

Fig. 9. Presidentens förmak med dörren öppen in till sängkammaren.

lära känna innevånarnas hemvanor, men man kan också i detta högförnäma hem iakttaga en ganska långt gående stilblandning, och man får slutligen vissa goda tips angående möblernas vardagsklädsel. En bild av ett Stockholmshem, visserligen borgerligt men efter allt att döma högmodernt för sin tid, existerar i sadelmakareåldermannen Rosenlinds salong från år 1798, fig. 6. Den visar oss de överdrivet smäckra sengustavianska möblerna i mahognyrött, klädda med blårutigt tyg, och det enrisströdda golvet, och på åldermannens sekretär står en gipshäst, alldeles som hos kavallerigeneralen Gustaf Philip Wennerstedt på Skogholm enligt hans bouppteckning.

Dessa individuella avbildningar, som ofta just tack vare sina upphovsmäns egenskap av amatörer, äga en för våra ändamål betydelsefull detaljriktighet, äro givetvis ytterst viktiga kunskapskällor, men de äro tyvärr mycket fåtaliga. En rikare flödande källa är Per Hilleströms stora *œuvre* av genrebilder från svenskt 1700-talshemliv. De utgöra tillsammans en bilderbok, som visar

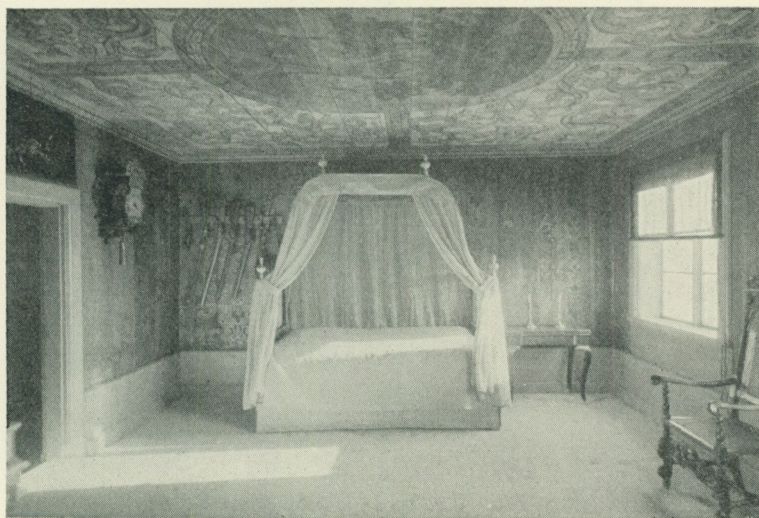

Fig. 10. Presidentens sängkammare med sängen klädd med grönt myggtjäll.

oss mångfaldiga hemlivets situationer och likaledes återge sina ämnen med mycket detaljintresse. Detta intresse hämtar emellertid sitt stoff från flera håll än det direkta naturstudiet i svenska hem. Konstnären har haft tillgång till samtidens rika förråd av franska gravyrblad, och frestelsen har varit honom för stark att låna utländska fjädrar för att pryda upp den svenska fattigdomen, en frestelse, som ännu alltjämt infinner sig hos den, som skall rekonstruera! Underkastar man emellertid Hilleströms verk en viss källkritik och rensar bort sådant, vars utländska förebilder man spårat upp, blir även han en god läromästare för vårt speciella ändamål, i flera fall rent av oumbärlig.

Av de fasta inredningarna i Skogaholmshuset ha de flesta, de gustavianska, insatts av generalen Gustaf Philip Wennerstedt, vars installering i de nyinredda rummen vi säkerligen ha rätt att se registrerad i den bouppteckning, som upprättades år 1815 efter hans fränfälle. Det torde vara uteslutet att några större omändringar eller nymöbleringar företagits sedan bosta-

den väl blivit ordnad efter den genomgripande nyinredningen. De rum som vid flyttningen till Skansen fått tillbaka en inredning av tidigare karaktär, de tre barockrummen, kunna närmast antagas vara i det skick, vari de befunno sig under presidenten Carl Gustaf Wennerstedts dagar. Den bouppteckning, som år 1778 upprättades över hans kvarlåtenskap, blir i detta fall användbar som rättesnöre.

Det är särskilt i fråga om dessa senare rum, framför allt presidentens sängkammare och förmak, som man kunnat följa bouppteckningen nästan bokstavligen ord för ord. Det torde vara upplysande att som exempel återge listan på dessa båda rums innehåll:

»*Uti Salig Præsidentens Rum.* 1 st. Skrif Pullpet med skop. 1 st. Spehl Bord af Ek. 1 st. Liten Kläcka med Lod. 1 st. stor Foutelje. 1 st. Natt Commod. 1 st. Säng med Zittcer Cattun. 2 st. Gröna Rull Gardiner.

Uti Dess Förmak. 1 st. Stort Bokskåp med glas Dörrar. 1 st. Wägg Uhr med Foutural. 2 st. Fouteljer. 1 st. Gammal Modig Soffa. 2 st. Gröna Rull gardiner. 2 st. Karmstolar.»

Man kan jämföra dessa listor med vad som nu är inplacerat i samma båda rum, fig. 9 och 10. Där står bland annat ett stort ljusgrönt bokskåp med gamla gröna glasrutor i dörrarna, vilket följt med huset vid flyttningen och alltså med stor sannolikhet är detsamma som bouppteckningen beskriver. I de fall, där avvikelser i en eller annan detalj nu kunna spåras, böra de ej uppfattas som försök att korrigera historien, utan grunden är då att söka i det förhållandet, att fullt överensstämmande pjäser ej för närvarande stått till buds. Exempelvis står i sängkammaren en himmelsäng, vars överdrag ej är »Zittcer Kattun» utan myggtjäll, ett material, som emellertid finnes företrätt för liknande ändamål på andra platser i samma urkund.

Ensaksom gör att man vid rekonstruktionen av de gustavianska rummen ej kunnat fullt lika direkt och slaviskt följa general Gustaf Philip Wennerstedts bouppteckning är den, att den yngre generationen tagit den stora stenhusflygeln i bruk för direkt

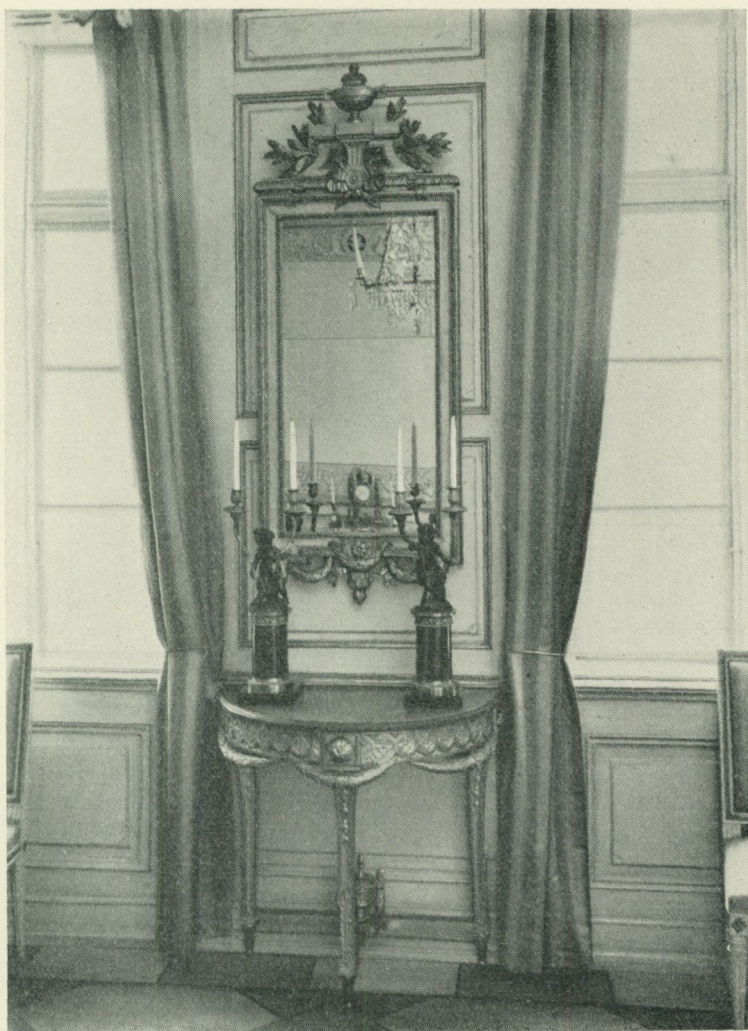

Fig. 11. Gustaviansk spegelgrupp mellan fönstren i förmaket invid salen.

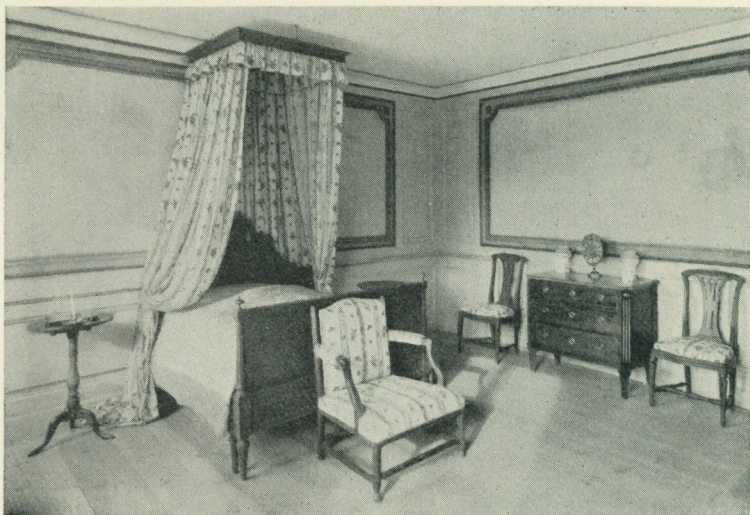

Fig. 12. Friherrinnans sängkammare.

eget bostadsbehov i högre grad än vad som skedde på presidentens tid. Då nu 1700-talsstenhuset ej ingår i herrgårdsanläggningen på Skansen, har en viss förskjutning av rumsdistributionen mot huvudbyggnaden varit nödvändig och motiverat, att man kunnat med fördel tillämpa även vissa partier ur motsvarande rumsförteckningar från stenhuset på respektive rum i huvudbyggnaden. Salen i stenhuset hade t. ex. under generalens tid tydligen blivit den under vanliga förhållanden använda matsalen, så att herrgårdens gamla stora sal, den i huvudbyggnaden, kunnat inrymma biljarden. Detta senare rum och det angränsande förmaket heta därför i bouppteckningen 1815 biljardsalen och biljardförmaket, och en biljard med tillbehör är installerad i salen jämte den ordinarie salsmöbeln, som framför allt omfattar »24 Stolar af Tageltyg».

Man skulle här kunna upprada många exempel, då bouppteckningens korta anvisningar icke bokstavligen kunnat följas i detalj, antingen på grund av att de ej äro möjliga att klart tyda,

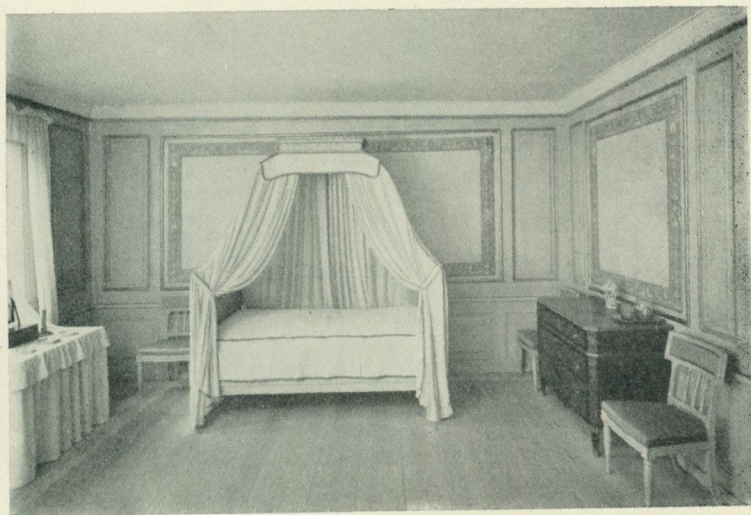

Fig. 13. Blå kammaren.

eller därför att fullt motsvarande föremål icke nu varit tillgängliga. Men i vissa fall äro uppgifterna detaljerade och ha kunnat följas. Som exempel skulle kunna framdragas den »bordstudsare med lampa», som stod i friherrinnans sängkammare år 1815, och den nu i motsvarande rum placerade bordklockan med rörlig siffertavla, vars perforerade siffror upptill passera en rödfärgad hornskiva, bakom vilken en nattlampa haft sin plats på en plåt med uppvikta kanter.

Det skall alltid i detalj kunna ifrågasättas, huruvida urvalet av möbler och andra husgeråd är riktigt ur kvalitetens och orts- och tidsfärgens synpunkt. Bevisen härför skola vi aldrig kunna lägga fullt ovedersägligt på bordet. Men det är ej uteslutet att förmågan att bedöma dessa frågor kan komma att växa med uppnåendet av mer ingående kunskaper om det svenska herremanshemmets forna inrättning. Det försök, som Skogaholmsmöbleringen utgör, skulle icke ha varit möjligt utan de kunskaper om svenska herrgårdar, som under Nordiska museets tid småningom

insamlats i dess förråd i form av samlingar och i lika mån i form av bilder och beskrivningar. Och dock måste man medge, att studiet av de kvarstående gamla herrgårdshemmen i Sverige ännu befinner sig på ett tidigt stadium. Om detta studium kan få fortgå, innebär det ett löfte om många nu saknade kunskaper. Det kan förtjäna påminnas om att i privat ägo existerar ett antal föremål, som en gång stått just i dessa rum och för vilka de nu inflyttade museipjäserna måste betraktas som tillfälliga ställföreträdare. Ett närmare studium av dessa ursprungliga Skogaholmsmöbler, särskilt av dem, som tillhöra de bägge i den nuvarande möbleringen representerade stilperioderna, blir den bästa provostenen på den nu gjorda möbleringens karaktär.

Jämförelsevis få gamla möbler ha undgått att under tidernas lopp bli på ett eller annat sätt förändrade. Övermålning är ett av de allra oftast förekommande sätten, och intet är vanligare än att gamla möbler, särskilt stolar, äro försedda med målning i lager på lager, stundom så tjocka att möbels ursprungliga former blivit åtskilligt förändrade. Skall en dylik möbel kunna tjäna som exponent för sin tids möbelsnickeri, bör den därför befrias från de senare tillsatserna. Övermålningarna böra borttagas på ett så finkänsligt sätt, att den gamla ytan åter kommer i dagen och möbeln återfår både färg och form från sin första tid. På detta sätt ha de flesta på Skogholm inflyttade möblerna behandlats, och där den ursprungliga färgen varit skadad på annat sätt än en naturlig nötning åstadkommer, har den blivit med varsam hand retuscherad. Det ursprungliga möbeltyget är i regel en omständligare sak att återställa. Endast i undantagsfall ligger det kvar under de senare lagren av klädsel, och då nästan undantagslöst i ett beklagligt skick. Här finnes alltså knappast någon annan utväg än att tillsätta nya element för att ge det helhetsintryck som fordras för miljöverkan. Sätter man alltså på nya tyger, är det knappast tillräckligt att kunna peka på ett tygnamn i bouppteckningen och anskaffa ett tyg med samma benämning. Termerna variera på detta område hastigt och grundligt liksom mönsterformerna. Ett stycke närmre

Fig. 14. Skänken intill stora salen sedd genom luckan från gången.

Fig. 15. Stolklädsel i petit point från 1700-talets början, härstammande från Skogaholm. Gåva av baron och friherrinnan Gustaf Armfelt, Kulla.

ett pålitligt resultat kommer man, om man kan minutiöst noga i mönster, teknik, material och färger efterbilda ett original från tiden, vare sig det gäller vävning eller mönstertryckning. Efter denna linje ha kompletteringarna av möbeltygen gått vid Skogaholmsmöbleringarna med undantag av ett viktigt och sällsport fall, då en serie ursprungligen på Skogaholm befintliga, delvis säkerligen där tillverkade stolklädselar blivit bevarade och återskänkta till byggnaden, fig. 15 och 16. Här är det ovanligt nog möblen, som fattas.

De mest synliga textilkompositionerna i 1700-talsrummen äro ovedersägligen sängarna, som för övrigt uppträda i åtskilligt flera av rummen än vi efter vår tids vanor skulle vänta. 1700-tals-sängarna äro tämligen undantagslöst försedda med himmel och sänggardiner. I enstaka fall har man kunnat ställa upp en

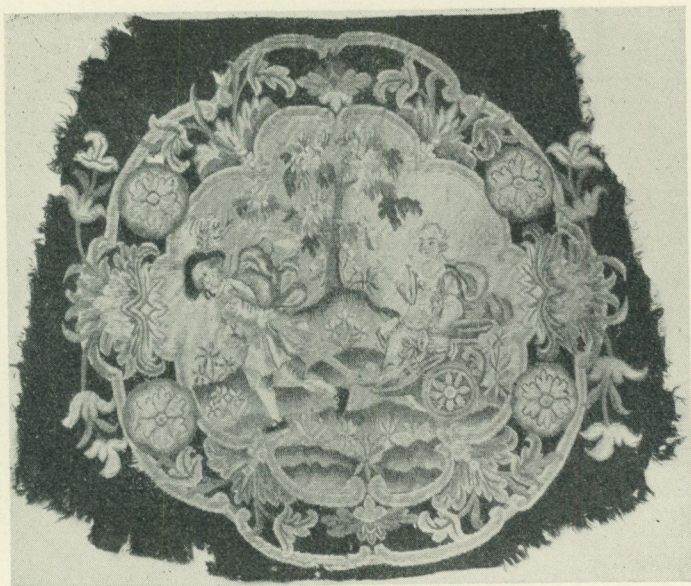

Fig. 16. Stolklädsel i gobelinvävnad från 1700-talets början, härstammande från Skogaholm. Gåva av baron och friherrinnan Gustaf Armfelt, Kulla.

säng med bevarat gammalt omhänge av tryckt kattun. I andra fall har den gamla gardinen varit så skör, att den ej skulle kunnat stå ut med den slitning det medför att stå i ett rum, som besökes av en stor publik, och klädseln har då kopierats i nytt material, medan originalet förvaras i museets magasin. I flera fall, då de gamla sängarna över huvud icke haft kvar någon ursprunglig klädsel, ha sådana tillverkats som kopior efter samtida tygprover. Detsamma gäller möbeltygerna och gardinerna, och i fråga om tapetserarearbetet har stoppning och klädsel av möblerna skett efter de metoder, som man kunnat iaktta på bevarade exemplar, vilka ofta blotta små variationer i arbetssättet, vilkas iakttagande har en betydelse för det slutliga intrycket, som man ej har orsak att avstå ifrån.

Den som emellertid här skulle fördjupa sig i alla de yrkens

detaljer, vilkas hjälp behövas för en heminredning, skulle snart förlora läsarens intresse. Vad som är huvudändamålet med en sådan sak som anordnandet av ett helt herrgårdshem inom ett friluftsmuseum, är ju främst den möjlighet, som detta erbjuder att skänka intrycket av en sluten miljö. De enstaka rumsinteriörer, som kunna uppställas inom ett museums väggar, äro icke i stånd att ge detta intryck av rummets sammanhang med bostaden i övrigt. Sådana interiörer ha andra historisktpedagogiska uppgifter, och man önskar helst att de utställda föremålen där skola direkt kunna meddela originalpjäsens historiska beviskraft. Friluftsmuseets herrgård skall i bästa fall ge vår tid ett direkt intryck av, hur man under en gången tid, som med stort intresse vårdade sig om hemmets anordnande, kunde inrätta ett svenskt herrgårdshem. Ett typiskt sådant rymmes emellertid ej i en enda byggnad, och därför behöver Skansens herrgård även ur heminredningens synpunkt en komplettering av flyglar, och det som varje besökare genast inser är, att ett herrgårdskök är nödvändigt för att över huvud taget illusionen av herrgårdsliv skall kunna inställa sig.

Köket har på Skogaholm befunnit sig i en flygel, från vilken maten burits in i den östra korridoren till en lucka i den skrubben, som tjänar som skänk till stora salen. Denna visar för övrigt en välbevarad skänkinredning, och även i andra avseenden är skänkrummet intressant och originellt med sin paneldörr in till salen och sin marknadsbodsliknande lucka för brickorna från köket, fig. 14.

På den nutida besökaren göra nog flera detaljer än detta skänkrum ett intryck av primitivitet. Att det är gammalmodiga rum man ser, förvånar nog ingen. Det är ju just vad som är meningen. Men mången, som känner sig ha varit med tillräckligt länge för att i sin barndom ha sett den riktigt gamla tiden, kan fästa sig vid anordningar, som då räknades som alltför enkla för att brukas i vårdade bostadsrum. Detta är helt naturligt, ty en gammal person nu har sina barndomsintryck en eller två generationer senare än den tid, då Skogaholm nyinreddes

Fig. 17. Stol i röda kammaren med nyvävt rödrutigt linnetyg efter 1700-talsmönster och rynkad kapp efter avbildningar från tiden.

sista gången. Och alla modevanor befinna sig i ständig glidning nedåt på den sociala rangskalan. Det finns många sådana småsaker att observera i Skogaholmsmöbleringen; frånvaron av gardiner i vissa rum hör kanske till de mest iögonenfallande, för att blott nämna ett exempel. Detta påpekande om att det personliga minnets räckvidd i de flesta fall är för kort för rekonstruktionen av ett 1700-talshem, är här avslutningsvis till-

fogat som en ytterligare erinring om, att man är hänvisad till andra källor vid ett sådant arbete. En dylik källa är en musei-institutions samlade erfarenhet från beröringen med en stor mångfald av gamla husgerådsting, i detta fall representerad av tjänstemännen vid Nordiska museets högre ståndsavdelning, som närmast haft möbleringsarbetet om hand.

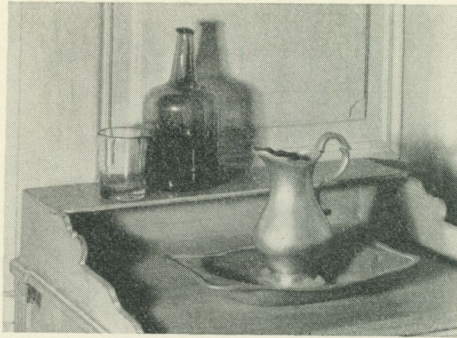

Fig. 17. Tvättservisen i röda kammaren.